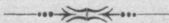

A

MAGAS-TÁTRA, A SZEPESSÉG ÉS A SZEPESEIEK.

* * *

A MAGYARORSZÁGI KÁRPÁT-EGYLET ÉS ANNAK OSZ-
TÁLYAI NEMZETGAZDASÁGI JELENTŐSÉGE.

KÉT FELOLVASÁS

TARTOTTA.

HEKSCH SÁNDOR F.

A MAGYARORSZÁGI KÁRPÁT-EGYLET TAGJA ÉS KÉPVISELŐJE

KIADATOTT

A MAGYARORSZÁGI
JÓVÁHA-

KÁRPÁT-EGYLET
GYÁSÁVAL.

BÉCS ÉS POZSONY, 1882.

NYOMATOTT LÖWY ÉS ALKALAYNÁL POZSONYBAN.

A SZERZŐ TULAJDONA.

ELŐSZÓ.

Midőn két szerény munkámat, ez értekezleteket, melyek teljesség és kimerítő előadás tekintetében igény nélkül lépnek a közönség elé — a nyilvánosság elé bocsájtom, ezt azon szándékban teszem, hogy egy előttem kedvessé vált ügyben szót emeljek és azt másokkal is megkedveltessem; de különösen, hogy a turisztikai sectiók lényegéről és feladatáról keringő nézeteket felderítsem.

Ép ez utóbbi tekintetben tegyen második értekezletem apostoli szolgálatot és világosítsa fel a szélesebb köröket a felől, mily mélyreható nemzetgazdasági jelentőséggel bir az.

A legfőbb elégtétel számomra az leszen, ha e szerény publicatio az ügynek barátokat szerzend és a régi párthiveket kitartásukban megerősíti.

A szerző.

I.

A MAGAS-TÁTRA, A SZEPESSÉG ÉS A SZEPESEK.

MEKSCH SÁNDOR F.

A MAGYARORSZÁGI KÁRPÁT-EGYLET TAGJÁTÓL.

(Felolvastatott a pozsonyi Toldykörben, 1882. November 30-án.)

Nagyrabecsült hallgatóim! Tisztelt urak!

Mai előadásom célja nem tudományos, nem tisztán szakszerű; hanem első sorban Proselytákat csináló. T. hallgatóim figyelmét oly vidékre akarom irányítani, melylyel a nagy közönség általjában, de még a magyarhoni közönség is eddig touristikai és fürdészeti tekintetben rendkívül mostohán bánt, ámbár az ép ellenkező bánásmódot érdemelt volna. Az embertan, a földtan és a fűvészetrel foglalkozó szaktudósok ama vidéken szinte bő anyagot találnának tanulmányozásra.

A magas-Tátrát értem szorosabb, a Kárpátvidéket tágabb értelemben. Az előbbinek szépsége idegeneknél több méltánylást talált, mint hazánk lakóinál.

Önmagam pl. maig Bécsben sokkal több egyént találtam, ki Olaszországot és a Schweizot ismeri, mint olyat, ki tudná, hol fekszik közép Europa legszebb folyamrésze a „Wachau“, mely vadregényes szépségben a Rajna legnevezetesebb pontjait fölülmulja; és a „Wachau“ vagyis a Dunának Melk és Dürrenstein között fekvő része Bécsnek úgyszólván kapui előtt fekszik. Saját földjeim is, különösen Budapest szülővárosom vagyonosb közönsége bejárják az Úr minden országát, de arról, mi lakhelyüktől pár mértföldnyire fekszik, sejtelmük sincsen.

Azon nem csak a külföldön elterjedt előítéletet is szét akarom oszlatni, mely szerint nálunk Magyarhonban nem lehetne utazni, nem lehetne rendes szállást találni; kevés kivétellel ez ma már általában nem áll; de különösen nem mondható ez azon vidékről, melynek szépségeit Önökkel meg akarom ismertetni; mert ama vidék azon rendkívüli előnnyel bír, hogy a rajta átvezető kárpáti út az osztrák-magyar monarchia egyik legjobban művelt, legcivilisáltabb tájékán fekszik.

A szepesi városok régi egyházaik-, monumentális tanács-házaik-, tiszta utczáikkal, régi épületeik- és számos egyéb nevezetességeikkel a nyugati államok bármely vidékének diszére és

becsületére válnának. Ipar, bánya- és földművelés üzetve a germán eredetű, de magyar szívű munkás nép által, jövedelmezővé teszik a merev éjszaki talajt. Biztonság, rend, tisztaság, pontos megtartása az előírt, mérsékelt árszabályoknak és a lakosságnak becsületessége kellemessé teszik az utazást és a turista e vidéken kevésbé van kitéve a kizsároltatás veszélyének, mint bárhol másutt.

Ma midőn négy oldalról hatol a vasut a kárpátvidékre, a Vág- és Poprádvölgybe; ma — mondóm — midőn a magyar Kárpát- és a gácsországi Tátra-egylet minden lehetőst elkövetnek, hogy az utakat járhatókká tegyék, midőn nevezett egyletek menházakat építenek, utmutatókat állítanak e valóban hálás utazás mondhatni helyileg is közelebb van és szerényebb anyagi viszonyok között is megtehető.

A Kárpátok 120 geogr. mértföld hosszú és 20—30 mértföld széles lánczatából, mely Magyarhont Erdélylyel az éjszaki, nyugati és keleti határon övedzi; éjszakon Gácsország határán, nagyrészt a Szepességben és Liptó megyében és részben Árvicegyében és Gácsország határán, az éjszaki szélesség 49 és a keleti hosszúság 18. foká alatt egy hegyesűcs emelkedik ki, mely a „tátrai havasok“ név alatt ismeretes és amely emelkedése közben egy 8 mértföldnyi hosszúságu és 2—3 mértföld szélességű, a körötte fekvő hegyektől nemcsak két hossz- és két keresztvölgy által elkülönített, hanem azoktól alak- és magasság tekintetében is különböző hegységet képez.

A szó szorosabb értelmében azonban e hegyvonalnak csak keleti magasabb része értetik a „magas Tátra“ név alatt, mely nagyrészt Szepes megyében fekszik és a Kriván nyugoti lábától a lomniczi csúcs keleti lábáig, Tátra-Füredtől Javorinaig és Zakopaneig terjed, 4 mértföldnyi hosszúságban nyugatról keletre és $2\frac{1}{2}$ —3 mértföld szélességben délről éjszakra. E csoportnak magva granit, melyre a mézkő 6—7000 láb magas hegységet alkotva, keletről éjszakra aként halmozódik, hogy a granittal teljesen összefüggő hegyet képez. A hegység déli részén, a Poprád- és Vág völgyből a granittömegek, előhegyek nélkül, meredeken emelkednek mintegy 8000 láb magasra és azon túl is.

Az első benyomás döntő. Ez áll vidékekre, de különösen magas hegyekre vonatkozólag is. És valóban a Tátrát csak egyszer kell látnunk, hogy megszeressük és soha többé ne feledjük. De sajátzerű látványt is nyújt a szemlélőnek; mert magaslata nem emelkedik és alakul előttünk, miként ezt más hegyeknél tapasztaljuk, melyek fokozatos emelkedésükkel a szemlélőt mintegy előkészítik a látványra, melyet nyujtanak. Előkészület, bevezetés és átmenet nélkül, „mintegy a semmiségből ugorva ki“ áll egyszerre szemeink előtt a Tátra teljes magasságában, teljes pompájában. Az apró előhegyek és halmok, melyek lábainál elterülnek ép oly kevéssé csökkentik méltóságát, mint amily kevéssé a magas tölgy veszt, ha környezetében jelentéktelen bozót terjeszkedik el.

All ez a Tátra magyarországi oldalon fekvő minden főpontjára illetőleg főkilátására nézve, amelyet hármat különböztetünk

meg: egy keletit, egy délit és egy központit. A keleti homlokzat, melynek az 1880. év őszében felvett oldalképét tisztelt hallgatóim itt láthatják, Poprádtól vagyis azon vasuti állomástól kezdve, mely a tátrai turisztika kiindulási pontját képezi egy nagyszerű tömör falat képez, mely szoros összefüggésében valóban imponáló. Nyugatról, de még inkább keletről a központi hegytő egész izülete és gúlatömege áttekinthető. A Késmárktól kiinduló keleti homlokzatot szabálytalanság, aránytalanság és festői szépsége jellemzik.

A közép európai hegységek egyikénél sem különböztethető meg a növényzet határa oly pontossággal, miként ez a magas Tátránál lehető. Ha Poprád mellett a Husz-féle parkban, vagy Késmárkon a Medse-féle szálloda erkélyén állunk, minden akadálytól menten szabad szemmel határt vonhatunk a haraszt, a magasra nyúló tűlevelű erdőség, a kisebb fenyőfajok, a törpefenyűk és a mohafödte rétek között, melyek után elkülönzött növényzet következik, míg végül a növényzet nélküli granitfal magasodik ki.

A magas-Tátra főntemlített fokozatos emelkedés nélküli ki-magasodása az, mi eddig mindenkit meglepett; az Alpesek ugyan nagyrészt imposans csúcsokban emelkednek; de a Viszoka és gerlachfalvi és a többi csúcs 7—8000 lábnyi magaslatának elérése csakugyan derék feladat még a legedzetebb hegymászonak is.

Miután a magas Tátrát általánosságban jellemeztem, a részletezésnél annak csak két főtulajdonát akarom felemlíteni. Ezek egyikét a tengerszemek, másikat pedig azon óriási vizzuhatok képezik, melyekre a Tarpatak völgyben akadunk.

A Kárpát magaslatain egész a munkácsi Beszkidig számos tavat találunk, melyek közül a Tátrában fekvőket tengerszemnek (németül: Meeraugen, lengyelül: morski okno) nevezi a nép. Mindhárom nyelvben azonos és a nép költői felfogásáról tanuskodó megnevezés. Vagy találhatna ihlett költő szebb nevet ezen hegyi tavaknak, melyek övezve a legköltőibb vadon által, a Tátra barnás sziklatengerének kővé merevült hullámaiban fekszenek?! Kimondhatlan ezen csendes, tiszta tavaknak szépsége és így nem csoda, hogy a nép mélységük végtelenségéről, összeköttetésükről a tengerrel annyi regét költött. A gyermekded (naív) népszellem regéket alkotott, hol megfejthetlen talánynyal áll szemben; de mit tudott a művelt világ is csak kevéssel ezelőtt e tengerszemek mélységéről, melyet Dr. Dezső Dénes tanár a Kárpát-egylet felszólítására csak az 1876-ik évben kezdett kutatni.

Tényleg a Tátra déli odalán 74, az éjszakin 38, összesen 112 ily tengerszemet ismerünk, melyeknek némelyike 7500 lábnyi magason fekszik. A tátrai tengerszemek közül csak a legkiválóbbaknak nagyságát akarom megemlíteni: A Wielkistaw nagy lengyeltő 34·48, a nagy Halastó 33·0; a Tengerszem 21·32, a Czarnystaw, feketető a Suchawodában 22·87 végül a csorbai tó 20·40 hektárnyi területet foglal el. Ez utóbbit illetőleg említést teszek azon körülményről is, hogy a legkényelemszeretőbb turista által is felkereshető; amennyiben lovon vagy kocsin is megtehető az út a „hochwald-csorbai álló-

mástól egész a tópartig, hol jó szállást és kényelmes szobákat talál az utas; emellett a vidék vadregényes és az „omne tulit“ talán sehol sincs oly teljesen található mint itt. A legkisebb tengerszemek egyike a vörös tó 0.18 hektárnyi területtel.

A fönntemlitett Dezső-féle méretek szerint a nagy Tengerszem legnagyobb mélysége 77.0, a Halastóé 49.5, a nagy Ziemno Smrečinitóé 41.3, a csorbai tóé 20.7, a poprádi tóé 16.4 és a felkai tóé 5.03.

E tavak vizének színe a parttól tekintve világoszöld, mely szín tovább a parttól sötétzöldbe és a legmélyebb helyeken a feketésbe megy át oly módon, hogy a színjáték csakugyan a szemre emlékeztet; ha azonkívül — mint ez némelyeknél csakugyan az eset — a partvidék fehér kövezetből áll, láthatjuk a színek egymásutánját, a szarúhártyától a pupilláig, ép úgy mint a szem.

Aki a magas Tátrát felkeresi, Ó-Új- vagy Alsó-Tátra-Füreden, e barátságos három fürdő egyikében bizonyára fog pár napot tölteni, hogy onnét a Tátra látogatók kedvenczhelyét a tarpatakvölgyi nagy zuhatagot meglátogassa. Ily látogatás alkalmával a Taréjka 1258 méternyi magaslata könnyen elérhető; amint a nyergen túlhaladtunk bámulatra ragadó változásnak leszünk szemtanúi a tájképet illetőleg. Tátra-Füredtől a Taréjkaig, az alacsony erdőség ritkásán át a szalóki és lomniczi csúcsok láthatók, melyek egyedül emlékeztetnek bennünket arra, hogy hol állunk. A nevezett Taréjkán áthaladva egy fordulat éjszakra elegendő, hogy a hegység kellő közepén álljunk. Mélyen és szélesen terül el lábaink alatt az egyesült Tarpatakvölgy. Ép oly váratlan meglepetésben mint szemünk, részesülnek halló szerveink is. Hangtalan világban jártunk eddig, semmi zaj nem zavarta a természet szent templomának áhitatkeltő csendjét; amint azonban azon pontra érünk, honnét a Tarpatak völgyét megpillantjuk, oly zúgás búság hatol füleinkhez, mintha a tenger hullámtorlásához közelednénk. Inkább felkölti bámulatunkat azon rögtöni benyomás, melyet e változás füleinkre gyakorol, mint az, melylyel szemünket meglepi; mert az előbbinek okát sehol sem látjuk. Oly benyomást gyakorol reánk e zaj, mintha a távol keletről láthatlan vashidon egy láthatlan vonat közelednék, mely állóhelyünk fölött tovaúgva a nyugati távolban eltűnik. E sajátos zaj az alattunk fekvő egyesült Tarpataktól ered, mely nem is patak, hanem sokizületű lánczolata a zuhatagoknak, melyeknek egyesült működése, létrehozva a változó légvonat által okozza e sajátos zúgást. Ezen lánczolat egyik ize a „nagy vizzuhatag“ is, melyhez most a gyönyörűen fekvő Rózsamenház mellett elhaladva, rövid félóra alatt érünk. Jobbra a gyalogösvénytől, sűrűbb henyeftenyűk által félig elfödve, egy pad kínálkozik, mintegy erkélyen állva. Ez a legalkalmasabb pont, honnét nem csak a nagy vizzuhatag, hanem az egész vizeslánczolat is áttekinthető. Ellőttünk a 2440 méternyi középgerincez fekszik, jobbról a már említett lomniczi csúcs és a kettő között a jégvölgyi csúcs 2629.2 méternyi magaslattal; mindez együtt ismét leírhatlan szépségű látványt nyújt. Itt meg kell szakítanom leírás-

som fonalát és sajnálattal bár, meg kell válnom a Táttra szépségeitől, hogy előadásom egyéb feladatainak is megfelelhessenek.

Említést tevék az imént Ó-, Új- és Alsó-Táttra-Füredről, melyek mint keresett fürdőhelyek már szélesebb körben ismeretesek; a Tátravidék egyáltalán gazdag mindennemű forrásokban és helységekben, melyek épugy vízi- mint éghajlati gyógymódra igen alkalmasak. Miután a kassa-oderbergi vasut megnyitásáig e vidék a világtól ugyszólván el volt zárva, a fürdészet érdekéken csak az újabb korban lehetett ujtásokat tenni; mindazonáltal az említett három fürdő valamint Lucsivna, az éghajlati gyógyhely Feketehegy Merény mellett és a lublói vastartalmu források a magasabb igényeknek is megfelelnek és a törekvés oda irányul, hogy a többi fürdőhelyek is, melyek eddig csak helyi jelentőséggel bírtak a versenyképes fürdők színvonalára emeltessenek.

A Táttra és a Kárpátok egész Máramarosig vagy 30 fürdőhelyet és vizgyógyintézetet számítanak.

Szepes megyének — melynek vidékéhez a Táttra legnagyobb része tartozik -- területe 63.19 □ mtfd., lakósainak száma pedig az 1880-ik év decemberében megejtett, legujabb népszámlálás szerint 173.367. A Szepes név eredetéről következőket közölhetünk. A Gepidák maradványai a Quadok ép oly szétszórt maradványai-val Heraclius idejében 610 - 641 letelepedtek az erdős Kárpát határszéleken. Az ujonnan népesült földrész soká megtartá a Gepidia nevet. A nyelvhasználatban e névből Gepusia, Sepusia, majd végre Zips, Szepes alakult. Hasonló névváltozással találkozunk Avignon-nál, mely a latin Ave Diana-ból eredt. A Szepesség lakosságának alapeleme flandriaiakból állott, kik Grewelingen és a Rajna torkolatai között lakva, gátszakadás által vagyonukat elveszték és II. Géza által a hazánkban letelepedésre hivatnak fel. A flandriai gyarmatosokat később német lovagok követték, kik földbirtokokkal megajándékoztatva, bátor védői lettek az ifju tartománynak. Ezen „vendégek“ — miként őket az akkori törvények nevezték — bő szabadalmakban részesítettek és ők alapították a 12. és 13. században a legtöbb szepesi várost, később Kassát, Beregszászt és a Sárospatakhoz tartozó Szt.-Miklós plébániát; Szt.-Erzsébetnek, András király második leányának idejében Thüningiából is jöttek bevándorlók és miként a Táttra granitján a mészko fekszik, ugy földik a flandriai, thüningiai alapot a későbbi német bevándorlások rétegei. A Frankok honából és a Vohburger-ek földjéről is kellett lakosoknak bevándorolniok; mert a szepesi tájszólás sokban emlékeztet az Egeri és Aschi kerületére. E felemlített elemekből keletkeztek a mai szepesiek.

Ezeknek működéséről és tevékenységéről statistikai adatok szólnak helyettem. A Szepesség 13 hitelintézetének részvénytőkéje az 1880-ik év végén 893,000 forintot tett ki; a takarékbetét 6.913,904 frt. 97 kr. a tartalékalap pedig 134,813 frt. 24 kr-ra rugott és az intézetek ugyanazon időig 94 584 frt. 44 krnyi hasznot hajtottak.

Az iparvállalatok következők: Gözmalmok Iglón és Bethelfalván; műmalmok Késmárkon; burgonyakeményítőgyárok Késmárkon, Bélán

és Iglón; Javorinán két forgácsfenő papirgyárak számára; papirgyárak Iglón, Póprádon és Felső-Ruszbachon; lenfónok Késmárkon; fehérítőhely ugyanott; gőzfűrészek öt helyütt; sajtgyárak szinte öt helységben; az ország egyik legnagyobb vasöntődéje és gépgyára Krompachon; gazdasági gépgyár Mateócson és ugyanitt lóvakaró és bádogárúgyár és végül posztógyár Késmárkon. Egyébb iparágon kívül csak négy könyvnyomdát és egy üveghutát akarok felemlíteni. A bányaművelés terén megemlítendő 558 akna, a mely kellő mennyiségben szolgáltat ezüstöt, rezet, higanyt, vasat, antimont, higanykenetet és kobaltot, azonkívül 19 huta. 65 szeszfőzdében 129,240 hektoliter borszesz- és 7 serfőzdében 1920 hektol. ser gyártatik.

A népnevelés minőségéről, melynek útján egy vidék lakossága leghelyesebben megítélhető, következő adatok szólnak: 235 népiskolában 350 tanító 30.080 tanulót oktat; magasabb leányiskola Iglón, Lőcsén és Késmárkon, gyermekkert Késmárkon, Lőcsén kettő és Iglón van; Szepes Olasziban két leánynövelde, két tanítóképezde, melyek közül az iglói állami, a szepesváraljai pedig püspöki, öt gymnasium, egy főreál- és hat ipartanoda működnek a műveltség terjesztésén.

A hirlapirodalomnak két közlönye van: A Lőcsén megjelenő „Zipser Bote“, „Szepesi Hirnök, mely 1863-ban „Zipser Anzeiger“ címmel alapították és mely 1875 óta a mai név és szerkesztőség alatt jól szervezett magyar-német vegyes szövegű heti lappá lőn és a Késmárkon 1880. óta megjelenő „Karpathen-Post.“

Egy említésre méltó mozzanatról akarok még szólni. Azon percztől kezdve, midőn szepesi barátaim (magam, mint tudják kegyes hallgatóim, nem vagyok szepesi) tavaly megtudták, hogy hasontartalmú felolvasást akarok tartani, a bécsi „Wissenschaftliche Clubban“, számos levélben felszólítottam, hogy el ne mulasztssam felemlíteni, mily jó hazafiak a szepesiek. E levelek egyikéből fogok csak egy helyet idézni, mely következően hangzik: „Hogy politikai és társadalmi tekintetben az igazsághoz hű maradjon, kérem Önt határozottan felemlíteni, hogy a szepesiek, kik Magyarhonért minden időben a legnagyobb áldozatra készek voltak, testtel lélekkel magyarok.“ Barátaim ez elővigyázata minden esetre jellemző; bár fölösleges volt nálam, ki hazámat teljesen ismerem és tudom, hogy Magyarhon összes németei — Dunán innen, Dunán túl — a vas megyei hénczek épügy, mint a bánati schwábok jó magyar hazafiak, mely szabály alól csak egy kivételt ismerek és e kivételt az erdélyi szászok képezik! Mindazon jajoknak, gyanúsításoknak és rágalmaknak, melyek Magyarhonra vonatkoznak és melyeket német lapok — sajnos — nagyon szívesen és meggondolatlanul közölnek Nagyszében a szülőfészkük. A szepesieknek a koronázás után, midőn a magyar ismét szabadabban mozoghatott, első dolguk az volt, hogy Lőcsé főterére egy honvéd nagy vasszobrát állítottak, az úgynevezett „Branyiszkoemléket.“

A Szepesség összes városait egyenkint leírni nagy munka volna, mert lépten nyomon történeti adatokra akadunk Rákóczy, Beresényi, Tökölyi, Szapolyai István, János király, de sőt I. Lipót

Caraffa és Heister idejéből is; pedig ez utóbbi időkre legjobb a feledés sűrű fátyolát borítani.

Hogy felolvasásomat méltón fejezzem be, végül Lőcsét, a szepesi városok gyöngyét emlitem fel, azon várost, melyet még minden látogató megkedvelt. Henszlman Imre műve „Lőcse régiségei“ fekszik előttem. Ajánlom Önöknek a bentfoglalt ábrák áttekintését. Henszlman sem jött Magyarhonba Tassal és a hét vezérrel, hanem hosszú, őszbevegyült fűrtőkkel és bő felöltőben, mint valódi prototypja a német „professornak“ jár-kel. Ő ép egyike Magyarhon azon németjeinek, kik hazájuknak a legjobb szolgálatokat kívánják tenni. Figyelmökbe ajánlom a szemlélésére kitett tátrai fényképeket. A Henszlman-féle mű mellékleteiben pedig a lőcsei egyház és a tanácsház részleteinek bemutatása, a gyönyörűen faragott főoltár és a menyezeti látható.

A többi szepesi város építészeti- és egyéb ritkaságait leírni nagyon messze vezetne. Befejezem tehát felolvasásomat, miközben azon óhajomnak adok kifejezést: Vajha elértem volna azon czélt, mely egyedül késztetett becses idejüket igénybe venni, hogy t. i. érdeket keltsek Önökben a Magas Tátra és a Szepesség iránt.

II.

MAGYARORSZÁGI KÁRPÁTEGYLET ÉS ANNAK OSZTÁLYAI NEMZETGAZDASÁGI JELENTŐSÉGÉRŐL.

Nem csak egyletünket illetőleg, hanem minden egyéb turista egyletet illetve sok helyütt azon előítélet áll fenn, hogy az egész dolognak egyedüli czélja a hegymászás, melynél a főtörekvés oda irányul: minél több méternyi magasra hatolni; hogy tehát az egész nem egyéb, mint függőleges handicap a felüleges helyett.

Nem tagadható ugyan, hogy sok turista csakugyan nem fűz egyéb czélt az egyletekbe való belépéséhez, mint kizárólag a hegymászást; de ha a dolgot behatóbb vizsgálat tárgyává tesszük, nem kerülheti ki figyelmünket azon körülmény, hogy még ezen hegymászóknak működése a szó szoros értelmében sem haszonnélküli. Eltekintve attól, hogy a látogatott vidék lakói, mint kalauzok, fuvarosok és szállásadók hasznat huznak tőlük, a nagyobb rész fávészeti, légmérői és földtani észleleteivel — bár kis mérvben — hozzájárul a természet búvárlás ösztömvéhez.

A mondottak azonban — ha csakugyan szólhatunk búvárlásról — csak egyes személyekre vonatkoznak, kiknek elkülönített tevékenysége csekély jelentőségű. Egész másként áll azonban a dolog oly egyesületeknél, melyek tevékenységüket egy meghatá-

rozott vidékre terjesztik ki és a kitűzött cél biztosabb és eredményteljes elérése végett e vidékre szakaszokat állítanak fel.

Ezen egyesületek és alosztályaik nemzetgazdasági szempontból rendkívüli jelentőséggel bírnak, mely jelentőség beható taglalata és méltánylása e cikkem tulajdonképi célja.

Az idegen forgalomnak emelése manap mindenkit foglalkoztat. Mint az eddigi tapasztalat mindenütt bizonyítja, ez ügy leginkább a turistikai egyesületek szakaszai által mozdítatik elő; ezt tapasztaljuk Thuringiától és éjszaki Franciaországtól kezdve, Europa összes államainál. E turistikai sectiók működése ép azon helyeken legáldásdúsabb, hol a havasi turistika kecsé hiányzik, hol azonban szerényebb, de annál kellemesebb, természeti szépségek tárhatók fel vagy tehetők megközelíthetőkké.

E tekintetben a magyar Kárpátgyuletnak is vannak vidéki szakaszai, melyeknek ép ez feladatuk és melyeknek az áldásdús működésre tág terük nyílik.

E pontra végül még vissza fogunk térni és most tulajdonképi tárgyunkra térünk át.

A Szepesség, mely pár év előtt csak csekély számú, buzgó kutató előtt volt ismeretes, kizárólag a magy. Kárpátgyuletnak köszöni az idegenek évről évre növekvő forgalmát; Gömör, a Dobsinai vidék, ujabban Selmecz környéke, de különösen Zemplén és Máramaros az ott működő szakaszok által ismertettek meg és véttettek fel az utazó közönséggel.

Kereskedők, vendéglősök és fuvarosok huznak hasznat a szakaszok e működéséből; ép úgy a fürdő- és gyógyhelyek, melyek e szakasz területére esnek.

Utak és menházak építése által az egyesületek nem csak jövedelmező munkát nyújtanak az iparosoknak, hanem magánvállalkozókat is ösztönöznek építkezésekre.

Ki gondolt volna pl. csak pár évvel ezelőtt arra, hogy Nagy-Szalókon vendéglőt, vagy Uj-Tátrafüreden villákat építsen? Ma már az építési tevékenység az egész vidéken örömdetes mérvben növekszik.

A házi ipar gyarapodik és jövedelmező keletnek örvend; e tekintetben szembeötlő bizonyítékai az egyesületek áldásdús működéséről a nemzetgazdaság terén a homonnai és zakopanei faragó iskolák és ama gyár, hol szárított virágokból, diszítve hegyirózsákkal, hóvirággal s a t. a legkülönbözőbb tárgyak (emlékek, lámpaernyők s a t.) készíttetnek. E két intézményről akarok némit közbeszólni. A gácsországi Tátraegylet már fenállásának első évében oda törekvők, hogy a szegény hegylakók jövedelmének szaporítására faragó iskolát alapíthasson. Az osztrák ipar- és kereskedelem-ügyi ministerium késznek nyilatkozott egy illet Zakopanen vagy Nowy-Targon életbe léptetni, ha e két helységek egyike a kivitelhez segédkezet nyújt, mely ajánlat azonban eredmény nélkül maradt.

Az egylet — a nélkül, hogy e körülmény által visszariasztott volna — 1875. dec. 19-én tartott gyűlésén elhatározá, hogy Mardula Mátyást, egy előképzettség nélküli faragót Krakóba küldi

és ott Wispianskinál az ismert faragó művésznél kiművelteti, hogy később a Zakopaneban alapítandó iskolán mint tanítót alkalmazhassa. Miután az egyletnek ideiglenes tanítója volt és időközben részint a kormánylyal, részint az állami bizottmánylyal az iskola biztos alapítása és későbbi fenállása érdekében alkudozásba bocsátkozhatott, az iskola 1876. július 10-én megnyitott. A bizottmány késznek nyilatkozott az iskolát állandóan subventiónalni, ha az egylet kötelezi magát a helyiségről fűtéssel és szolgálattal egyetemben öt évi időtartam alatt gondoskodni; amely kötelezettség az 1875-ik év január 17-iki határozat folytán elvállaltatva, az állam tudomására juttatott.

Az 1877-iki leMBERGI gazdasági, földművelési és iparkiallitáson az egylet is részt vett; de nem mintha a növendékek munkájával feltűnni avagy büszkélkedni vágnék; hanem hogy az iskola létét a hivatott (competens) hatóságok és személyiségek tudomására juttassa. Az egylet e célját el is érte és az ideiglenesen csak egy évi időtartamra tervezett intézet hét hóval tovább, 1878. januárjának végeig állhatott fenn. Az iskola segélyezése, melyet az egylet — daczára szerény viszonyainak — magára vállalt, erre nézve valóban áldozat volt; de eredménye az lőn, hogy a kereskedelem-ügyi ministerium még ugyanazon év folyamában Zakopane községhez és a gácsországi Tátra-egylethez azon kérdéssel fordult: Vajjon készek-e magukat azon feltételeknek alávetni, melyektől az intézet állandó reorganizálása és felszereltetése tétetik függővé. A község minden segélyezést megtagadott ugyan; de az egylet felhatalmazá bizottmányát ez ügyben az állami bizottmánylyal alkudozásba bocsátkozni és az előszabottak teljesítését öt évre felajánlani. Ennek folytán a ministerium 1878. nov. 16-iki leiratával a faragó-iskolának államköltségen való felállitását Zakopanen megengedte és annak vezetésére Neuzilt hívta meg. A vezetés átvétele után ez a legujabb és legjobb tanmódszert vezetve be, művészek, de különösen ügyes kézművesek képezését tűzte ki feladatául.

Midőn 1879. augustus havában a kormánybiztos az iskolát meglátogatta, annak és igazgatóságának a legjobb bizonyítványt állitá ki azon nyilatkozatában, hogy tekintve fenállásának rövid idejét és a körülményeket, melyek között fenáll, az intézet Cisleithaniában az első helyet foglalhatja el. Több mint harmincz tanuló nyeri ez intézetben kiképeztetését és készitményük nagy keletnek őrvend nemcsak a fürdői évad alatt a szomszédos fürdőkben, Szzawniczán, Kriniczán, Zegiestówon, hanem egyáltalában az egész országban, ami a munkásoknak — illetoleg a növendékeknek — és magának az intézetnek is szép jövedelmet biztosit.

Egy turista egylet kezdeményezése és erélye folytán itt oly intézet létesülését látjuk, mely áldása egy egész vidéknek; mert a zakopanei növendékek később szülőhelyükön mint tanítók működnek.

A homonnai faragó iskola Zemplén megyében, mely eddig se élt, se halt, a „Keletkárpat“ szakaszának, illetoleg e szakasz S. A. Ujhelyi titkárának, Siegmeth Károlynak kezdeményezésére reorganizáltatott. Ezen iskola a ministerium és a kassai ipar- és keres-

kedelmi kamara által tartatik fenn, melyeknek adományozásához Homonna városa szabad helyiséggel és fűtéssel járul. Az iskolának két főczélja van:

1) Tehetséges növendékeket a 3—4 évi tanfolyam alatt e műiparban kiképezni, mely czél elérésére rajz, mintázás és faragás taníttatik különös tekintettel a műasztalosokra és műesztergályosokra nézve. A növendékek az intézetből való kilépésük után legyenek keresetképesek és később szülőföldükön szinte mint tanítók működhessenek.

2) Ép ez iskola által a faipar a nép között előmozdittassék és terjesztessék. E czélból egyszerű tárgyak, mint botok, pipaszárak, pipák, szivarszopókák, tányérek, kanalak s. a. t. készítése szinte taníttatik.

Most más térre menjünk át, melynek művelése szinte a szakaszok feladata és amely tekintetben az eredményt ígérő kezdet már megtétetett; e tekintetben jó és utánzásra méltó példával haladt elől a „Keletkárpat“ szakasz 1881. augusztusában Szobránczon, és 1882. augusztusában Máramaros-Szigeten rendezett kiállításaiával.

Ez utóbbin következő tárgyak valának kiállítva:

3264 háztartási — és

878 bányaművelési eszköz,

342 vasipari — és

60 vegyészeti tárgy;

528 különböző ásványvíz; összesen

5072 kiállítási szám.

Nyole napi tartama alatt e kiállítást 7000-nél több személy látogatta meg. Még annak is, ki valamely ügynél csak a tiszta hasznot veszi tekintetbe, melyet az hajt, szemébe ötlenek e számok; mert ha egyéb nem is történt, úgy e 7000 személy minden esetre evett, ivott és imitt amott egy-egy háztartási tárgyra figyelmeztetve bevásárolt is, miáltal az illető tárgyaknak kelete nagyobbodott.

Hasonló módon szép eredménnyel törekszik újabb időben a „Szitnya“ szakasz Selmeczet és vidékét az általános forgalomnak és az idegen látogatásnak hozzáférhetővé tenni. Felolvasások tartanak, kirándulások rendeztetnek és így az ügybe élet öntetik.

Ilyenmű kiállítások rendezése az, mire véleményünk szerint a főszűl fektetendő és melyeket minden szakaszban ápolva és előmozdítva szeretnénk látni.

Felkán és Poprádon az egylet és a touristika barátai által museumok alapíttattak, melyeknek megtekintése sok utazóra nézve tanulságos és érdekes; az ily museumok szinte előmozdítják az idegen forgalmat.

Ha a magy. Kárpát egylet központi igazgatóságának pénztári kimutatását áttekintjük jelentékeny kiadások — évenként mintegy 11—12 ezer forint — ötlenek szemeinkbe, ezek között tisztán tudományos czélokra szentelt összegek mint pl. 1880-ban 693 frt. 40 kr. a Payer-féle „Bibliotheca carpathica“ kiadására; vagy utak és menházak építésére, melyek a vidék hasznára válnak. Az első czélra 682 frt. 67 kr.; menházak építésére és azok fentartására 325 frt. 30 kr. Kis mérvben ugyanezt látjuk a szakaszoknál is.

Ahol ügyes vezérigazgatóság áll az ügy élén, ott nem csak a fuvarügy, hanem az árszabályok is szabályoztatnak; mi szinte mindkét résznek előnyére válik, amennyiben az utas nincs önkénynek kitéve, a falusi nép pedig az évad alatt jó jövedelemben részesíttetik az idegen forgalom által.

E tárgyról még sokat lehetne írni; de úgy hisszük az eddig mondottak is elégségesek annak bizonyítására, hogy a touristikai egyesületek és azok szakaszai nemzetgazdasági tekintetben nagy jelentőséggel bírnak.

A touristikai szakaszok ügye hazánkban még kifejezetlen és művelésre szorul; mert sok vidék vár még megnyitására és érdekeinek előmozdítására egy szakasz által és ezek közül nem kevésbé fontos azon vidék, mely a „Pozsony Kis-Kárpát-vágvölgyi szakasznak“ esik osztályrészül és hol még oly sok a teendő.

Hogy az érdekelteknek mintegy képét nyujtsuk, végül egy szaklapból a touristikai egyesületek fejlődésének leírását idézzük:

Az első touristikai egyesületek Londonban 1858-ban (English Alpine-Club) és Bécsben 1862-ben létesültek. (Ez utóbbi előjárója a mai „Deutsch- und österreichischer Alpenverein“-nak, amelynek a Wiesbadeni 85. szakaszát képezi).

Ha bizonyos tekintetben a szépítési egyesületeket a touristikai egyesületekhez számítjuk, miután mindkettő utaknak építésével és javításával foglalkozik és kilátási pontokat tesz hozzáférhetőkké sat., úgy az előbbieket mint a tulajdonképi előjárók tekintendők. Áldásdúsan működő wiesbadeni szépítő egyesületünk pl. már 1843-ban alakult. Németországban a „Taunusclub“ (alapított 21 frankfurti turista által 1868 január 5-én a régi Feldbergházban) az első -- szó szoros értelmében vett -- touristikai egyesület. Az előbb említettek kivül a Taunusclubot megelőzték a „Schweizeri Alpesegetlet“ 1863-ban (2600 taggal), a „Club alpino italiano“ szinte 1863-ban (4000 taggal), a „Fekete erdőségi egyesület“ 1864 (600 taggal), a „Club Jurassien“ Neufchatelben 1866-ban, a „Société Ramond“ a francia Pyrenäekben 1867-ben. Később következtek: 1869-ben a „Stayer-hegységi egyesület Grázban (2000 taggal), az „Osztrák turista egyesület“ Bécsben (4300 taggal, 16 szakaszban), 1872-ben a „magy. orsz. Kárpát-egyesület (3000 taggal) és „Vogesenclub (2400 taggal 25 szakaszban); 1873-ban a „Società degli Alpinisti Tridentini“ Trientben (800 taggal), 1874-ben a „Club Alpin français (4000 taggal) és a gácsországi Tátraegyesület Krakóban. Az 1875/6-ik évtől kezdve az ügy Németországban és Ausztriában különösen nagy lendületnek örvend.

Örvendetes jel mindig, ha egy touristikai egyesület feladatát és célját helyesen fogja fel, ha vidékét egyedül és teljesen képes uralni.

Netán fenálló „önálló touristikai helyi egyesületeknek“ mindig a nagyobbakhoz kellene csatlakozniok, hogy egyesült erővel céljokat elérjék és feladatukat megoldják.

Ily módon működnek: a Rhönclub (6 év alatt 24 szakaszban 1880 taggal); a szász-cseh Schweiczban a „Gebirgsverein für die

sächsisch-böhmische Schweiz“ Dresdában (5 év alatt 30 szakasz 1450 taggal); az éjszak-csehországi Elbavidéken a „Gebirgsverein für böhmische Schweiz“ Teschen-Bodenbachban (1878 óta 400 taggal); a bécsi erdőségben „a természetbarátok egylete“ Mödlingen (3 szakasz 500 taggal); a thüringiai erdőségben a „thüringi erdőségi egylet“ 1880 óta 14 szakaszban 1330 taggal); Erdélyben az „Erdélyi Kárpátgyűlés“ Nagy-Szeben székhellyel (1880. óta 9 szakaszban 1200 taggal). A voigtlandi hegységekben eddig egymástól függetlenül fenálló touristikai egyletek egy egyletbe olvadtak össze „Voigtlandi turista szövetség“ név alatt (400 taggal). A kis Spessartban „a Spessart-barátok“ egylete székel Aschaffenburgban (560 taggal). A lausitzi hegységben a „Lusatia egylet“ uralg, mely 1880-ban több helyi egyletből alakult (18 szakasz, 1200 taggal). A közeli Odenwaldot az 1881 év júliusának elején alakult „Odenwaldclub“ vette birtokába (23 szakasz 700 taggal), a Vogelsberget a „Vogelsberg magaslati club“ (1881 óta 13 szakaszban 620 taggal). A legszétszórtabbak mai napig az ércz és óriáshegységi turista egyletek; de e körülménynek oka ama vidékek politikai helyzetében keresendő. Mindazonáltal azonban ez egyletek szorosabb kapcsolatra való lépése a küszöbön áll.

A csehországi területen maig következő egyletek állnak fen egymás mellett: Az „érczhegységi egylet“ Schneeberg-Neustädtenben (1881. óta 21 szakaszban 1420 taggal), az „óriáshegységi egylet“ Hirschbergen Morvaországban (1880. óta 22 szakaszban 1600 taggal) és néhány kisebb helyi egylet cseh területen, mint az éjszak-csehországi kirándulási club Böhmisch-Leipán (7 szakaszban 1340 taggal), ezenkívül „érczhegységi egyletek“ Oberleutensdorfon, Görkauban, Komotauban, Schmiedebergen, Karlsbadon és egyéb helyeken, melyeknek Oberleutensdorfba való központosítása tervezetik. Prágában is oda működnek, hogy az összes turista egyletet „Gebirgsverein für Böhmen“ név alatt egyesítsék.

Első sorban egy szakaszt alakítottak „Érczhegy szakasz“ név alatt, melynek székhelye Hohenelbe. Megemlítendő végül az 1878-ban alapított „Alpenclub Austria“ Bécsben, melynek iránya a „német osztrák alpesegylet“ tendenciájától abban különbözik, hogy kizárólag osztrák érdekeket tart szem előtt. A kisebb helyi turista egyleteket névszerint felsorolni fölöslegesnek tartjuk.

Megközelítőleg a jelenleg saját lábain álló turista egyletek száma Németország-, Austria és Magyarhonban — a szakaszokat nem számítva — körülbelül **50**, mintegy **45.000** taggal. Mindezen egyletek együttvéve touristikai célokra mintegy **250.000** markot adhatnak ki. — — — Megkoronáztatik a turistikai ügy az összes német turistikai egyleteknek a Tanusegylet által tervezett egyesítése által.

